

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Артимишина Павла Івановича
«Суспільно-політичні процеси у Російській Федерації та російсько-українські
відносини в українській громадській думці (2000 – 2012)», представлену на
здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук із спеціальності
07.00.01 – історія України

Українсько-російські відносини завжди були об'єктом виняткового зацікавлення вітчизняних дослідників у межах будь-якого хронологічного періоду. Це вмотивовано з одного боку географічним чинником близькості розташування двох важливих геополітичних об'єктів, а з іншого – складною історичною ретроспективою, що була визначальною на східноєвропейському тлі упродовж століть. Особливої важливості вивчення цих стосунків набуло після відновлення державної самостійності України, більшість етнічних земель якої були анексовані російською державою у різних її політичних форматах.

За чверть століття, що минула після розпаду СРСР, Російська Федерація повернулася до авторитарної форми політичного устрою держави у її авторитарному вигляді, чим створила збройну небезпеку не тільки для територіальної цілісності України, а й для української незалежності як такої. Тому питання аналізу причин, динаміки та наслідків згортання демократичних засад у російському соціумі і їх української рефлексії набувають домінантної ваги для вітчизняних істориків.

Відтак, актуальність теми кандидатського дисертаційного дослідження Павла Івановича Артимишина «Суспільно-політичні процеси у Російській Федерації та російсько-українські відносини в українській громадській думці (2000 – 2012)» заперечень не викликає (с. 20). До певної міри дисертація носить новаторський характер. На сьогодні в історичній науці обмаль ґрунтовних праць, котрі б комплексно висвітлювали трансформацію сприйняття різними верствами українського суспільства російської новітньої політичної генези. Отож, обрана тема становить наукову проблему. Формулювання її новизни та практичного

значення є вмотивованими. Автор доречно виокремив ті питання, що отримали подальше вивчення та визначив проблеми, розроблені вперше.

Поза сумнівами знаходиться й зумовленість хронологічних меж, які ілюстровані на с. 22. У 2000 – 2012 рр., періоді перших двох президентських термінів Володимира Путіна та президентства Дмитра Медведєва, було закладено фундаментальні засади авторитарного реверсу російської політичної системи, що знайшло свій вияв у централізації влади, згортанні громадянського суспільства та підпорядкуванні Конституції РФ тривалому президентству Путіна. Автор вірно визначив об'єкт та предмет дослідження, сформулював його мету та завдання, загострив увагу на потребі детального вивчення новітньої історії РФ та сприйняття громадськістю України політичних процесів в Росії (с. 21 – 22).

Не заперечую й структурної побудови дослідження. Вона створила можливість достатньої фактографічної реконструкції історичних подій, як у російському, так і в українському векторах. Позитивне враження справляє історіографічний огляд (с. 25 – 39). Він свідчить про те, що дисертант добре обізнаний із станом опрацювання проблеми, здатен критично аналізувати науковий доробок попередників та опирається на багатий монографічний матеріал, як вітчизняних, так і закордонних авторів.

Дисертація містить широкий джерельний діапазон, описаний на с. 39 – 44. Звертає на себе увагу, що автор широко використав офіційні документи державних органів влади України та Росії, міждержавні українсько-російські угоди, соціологічні дані, мемуари, періодику, навчальні посібники, шкільні підручники, відеоматеріали, електронний ресурс та політичну карикатуру й сатиру.

Не викликає зауважень розділ про методологічні засади дослідження, поданий на с. 44 – 59. Він свідчить, що дисертант володіє ключовим інструментарієм історичного пошуку. Тут звертає на себе увагу застосування міждисциплінарного підходу, тобто залучення окрім досягнень власне історичної науки здобутків інших наук та дисциплін, таких як філософія, політологія, соціологія, економіка, культурологія, психологія та педагогіка.

Аналіз рецепції українським соціумом новочасного російського політичного розвою закономірно відкриває другий розділ «Українська візія внутрішньополітичних процесів у Російській Федерації» (с. 60 – 125). Він складається із трьох хронологічно детермінованих підрозділів: «Еволюція російської державної і політичної системи у 2000 – 2008 рр.», «Політичні трансформації в РФ у 2008 – 2012 рр.» та «Розгортання військових дій в Чечні». Автор вдало відтворив розвиток політичних інституцій РФ та добре висвітлив українську рефлексію цих подій. Зокрема, звертає на себе увагу успішна ілюстрація процесу згортання демократичних новацій у російському суспільно-політичному середовищі у 2000 – 2012 рр., започаткованих ще на останньому етапі перебудови у 1990 – 1991 рр. Як відомо, вони не в останню чергу спричинили розпад Радянського Союзу.

Проте, керівний політикум РФ сприймав крах СРСР як демонтаж «єдиного російського простору» й був стурбований тим, що демократичні процеси можуть спричинити дезінтеграцію Російської Федерації. Тому має право на життя гіпотеза дисертанта про укріплення державної централізованої системи В. Путіним, яка насправді була свідченням поступової реставрації російського реваншистського імперіалізму (с. 107). Павло Артимішин має рацію, коли стверджує: це зумовило закономірне переконання в Україні, що внаслідок нестійкості опозиції «гра в демократію» в Росії закінчилася.

Заслуговує позитивної оцінки авторське виокремлення війни російських федеральних військ із чеченськими повстанцями й терористичних актів в Росії та їх оцінки в українській громадській думці. Дисертант слушно зауважує, що український соціум, хоч не відразу й одностайно, все ж приходить до думки не тільки про штучне ініціювання, а й про інструментальне використання російським керівництвом цих подій з метою посилення позицій силових структур, а відтак і центральної влади (с. 107 – 125).

Третій розділ «Еволюція російсько-українських відносин: бачення в Україні» (с. 126 – 186) історично виправдано єднає вузлові складники політичних взаємин України та Росії у вказаний хронологічний період, а слідом – їх українське сприйняття. Автор доцільно вмонтував у сюжетне тло

зазначеного розділу конфлікт за острів Тузла, Помаранчеву революцію, «газові війни» та Харківські угоди. Адже це події, які проявили істинне ставлення РФ до України й «отверезили» частину українського суспільства, що знаходилася в ілюзорному полоні приязного ставлення РФ до українських реалій.

У цьому контексті Павло Артимишин висловив ряд вмотивованих гіпотез, пов'язаних причинно-наслідковим зв'язком. Серед них заслуговує на увагу думка про «тузлинську» провокацію як про вагомий чинник переростання українського погляду на діяльність Росії у статус непередбачуваного партнера (с. 140 – 141). Поглиблення недовіри до РФ продовжили події Помаранчевої революції, які внаслідок латентного втручання російського керівництва у вибори Президента України поляризували українське суспільство, а тому не були позбавлені негативної оцінки в українському соціумі (с. 153). В економічну площину цю недовіру ввели «газові війни», які попри велику кількість претензій українців до власного політикуму, все ж утворили переконання про підступні дії РФ у ставленні до того, кого російський політикум офіційно називав найближчим партнером (с. 175).

Закономірним результатом гіпотези Павла Артимішина є вірне твердження про Харківські угоди як про «рубікон», який спричинив переважання негативного сприйняття РФ над позитивним або нейтральним. Тому, висловлене на с. 186 речення: «У той же час, на рівні пересічного населення, попри збереження значної частки людей, які були позитивно налаштовані до проросійського вектору української політики, дедалі більше людей ставала прихильниками проєвропейського дискурсу», має право на життя в українському історичному просторі.

Імпонує те, що робота добре персоніфікована. Дисертант, висвітлюючи діяльність того чи іншого персонажу, уміло вплітає її у розгортання історичних подій. Висновки відповідають поставленим завданням дисертаційного дослідження та відображаючи наукові й практичні результати цієї наукової праці.

Поруч із позитивними здобутками дисертації слід висловити й окремі зауваження.

1. На мій погляд, усі наукові студії пострадянських стосунків між Україною та Росією повинні розпочинатися коротким сюжетом про ставлення російського політикуму до Біловезької угоди 1991 р. Не секрет, що упродовж 1996 – 1999 рр. Спеціальна комісія Державної думи Федеральних зборів Російської Федерації заявляла про її неконституційність, Президент Росії Борис Єльцин говорив, що шкодує про підписання і навіть був звинувачений у зраді Батьківщині. Від карної справи його врятувала добровільна передача влади тому, хто є головною дійовою особою даного дисертаційного дослідження. Для українського соціуму ці події не залишилися не поміченими, а тому стали першоосновою для формування негативного сприйняття російської внутрішньої та зовнішньої політики.

2. Реконструкцію подій «тузлинської» провокації слід було показати на тлі більш вираженої кримської проблеми, що мала вже понад десятилітню історію, позаяк виникла під час підписання Біловезької угоди 1991 р. Адже в Україні завжди розуміли, що за антиукраїнськими колізіями 1990-х років в Криму стоїть «рука Кремля», а тому виокремлювали кримське питання як магістральне в українсько-російських стосунках.

3. Історичні студії, присвячені недалекому минулому, а особливо ті, які ґрунтовані на вивченні громадської думки, повинні містити польовий матеріал у вигляді авторських інтерв'ю та соціологічних зрізів. Вони створюють додаткові умови для комплексної реконструкції подій досліджуваного періоду. Важливими могли бути інтерв'ю із державними діячами владного чи опозиційного формату, керівниками політичних партій та громадських об'єднань, опитування пересічних громадян, свідчення українських заробітчан та емігрантів.

Не зважаючи на вказані зауваження, дану дисертаційну роботу можна оцінити позитивно. Робота пройшла належну наукову апробацію. Дисертація обговорювалася на засіданнях відділу новітньої історії Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. Її ключові положення відображено у авторефераті, семи доповідях на наукових конференціях, восьми наукових статтях, п'ять з яких опубліковано у фахових виданнях.

В цілому дисертація Павла Івановича Артимишина є самостійним і завершеним науковим дослідженням, на належному рівні розкриває історичну проблему, відповідає вимогам Департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації та ліцензування Міністерства освіти і науки України. Її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук із спеціальності 07.00.01 – історія України.

26 лютого 2018 р.

Офіційний опонент,
доктор історичних наук,
професор кафедри режисури та хореографії
Львівського національного університету
імені Івана Франка

В. І. Чура

